
ЕКОНОМІКА АГРАРНОЇ СФЕРИ

УДК 338.5:631.57

© Біттер О.А., 2011

Львівська державна фінансова академія, м. Львів

ЙОЗЕФ ШУМПЕТЕР, «APPLE» І ВІТЧИЗНЯНЕ СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

Розглянено суть теорії креативного руйнування, розробленої Й.Шумпетером. Проведено аналіз практичної реалізації теорії у процесі розвитку американської корпорації «Apple» на інноваційній основі. Виявлено основні тенденції розвитку сільського господарства України, визначено чинники, які викликали недостатній рівень його ефективності. Наголошується на необхідності дотримання теоретичних положень, розроблених Й.Шумпетером, у практиці державного управління розвитком сільського господарства.

Ключові слова: Шумпетер, Apple, сільське господарство, креативне руйнування, ефективність.

Йозеф Шумпетер у книзі "Капіталізм, соціалізм і демократія" ввів у науковий оборот нове поняття "креативного руйнування". Він твердив, що фундаментальний імпульс, який підтримує двигун капіталізму в русі, виходить від нових споживачів, нових товарів, нових методів виробництва і транспортування, від нових ринків, нових форм індустріальних організацій. Процес креативного руйнування є ключовим для капіталізму [1]. На думку вченого, підприємці є новаторами, які виробляють нові продукти чи впроваджують нові технології або способи організації виробництва, руйнують старі організації. Отже, креативне руйнування є процесом трансформації, який супроводжує радикальні інновації і очищає економіку від всього, що віджило. За допомогою інновацій підприємці розширюють межі можливостей економіки, відсікаючи від неї неефективні виробництва. Формується нова, більш ефективна структура економіки.

У роки економічних криз процес самоочищення відбувається особливо інтенсивно. Неефективні підприємства банкрутують, натомість з'являються нові, які відзначаються кращою здатністю пристосовуватися до нових економічних реалій і отримувати достатні прибутки. Однак уряди під загрозою поглиблення соціальних конфліктів нерідко фінансово підтримують так звані підприємства-зомбі, які без сторонньої допомоги не можуть втриматися на плаву. Це призводить

до подальшого поглиблення кризових явищ, підтвердженням чого є довготривала стагнація японської економіки, теперішня економічна ситуація у Греції, Португалії, Італії, Іспанії тощо. Тому урядам країн не варто надмірно втручатися у природний, об'єктивний процес креативного руйнування, адже він містить у собі значний творчий потенціал.

Автор статті не володіє китайською мовою, але колись читав, що ієрогліф, яким позначається криза, складається з двох ієрогліфів, які означають загрозу і можливість. Очевидно, що економічні кризи створюють нові загрози для підприємств, але вони створюють і нові можливості. Скорисатися новими можливостями можуть більш вправні, освічені, ділові підприємці.

Йозеф Шумпетер був чудовим економістом-теоретиком. Однак спроба втілити власні ідеї у практику на посту міністра фінансів Австрії виявилася невдалою. На цьому посту йому вдалося втриматися лише півроку, згодом він змушений був подати у відставку.

Однак у світовій економіці є немало прикладів успішного підприємництва, яке реалізує ідеї Шумпетера. Однією з таких крупних всесвітньо відомих корпорацій, які має тривалу історію боротьби за місце "під сонцем", є американська фірма «Apple». Вона мала періоди успіхів на ринку, а також періоди невдач. Це фірма, яка вміє вчитися на своїх невдачах і самооновлюватися, самоочищатися від усього неефективного.

Відповідно до річного звіту компанії, у 2010 р.

в ній працювало 46,6 тис. працівників. Виручка від реалізації продукції склала 65,23 млрд. доларів, а чистий прибуток - 14,01 млрд. доларів. Якщо скористатися вітчизняною методикою розрахунку показника рівня рентабельності, то він склав 27,4%, що для умов американської економіки високим показником. Обсяг реалізації продукції на одного працівника (тобто показник продуктивності праці) складає 1,4 млн. доларів. Для порівняння, фірма «Microsoft» у 2010 р. виручила від реалізації своєї продукції 62,5 млрд. доларів і отримала чистого прибутку 18,76 млрд. доларів, однак завдяки зусиллям 89,0 тис. працівників.

Торгова марка Apple у травні 2011 р. визнана рейтинговим агентством «Milword Brown» найдорожчим брендом у світі з оцінкою у 153,3 млрд. доларів, а рівень ринкової капіталізації на 10 серпня того ж року досяг 338,8 млрд. доларів, що робить «Apple» найдорожчою компанією у світі.

Комп'ютери Apple були першою їх маркою у світі, обсяги продажу якої в кінці 70-х - на початку 80-х років минулого століття перевищили 5 млн. штук. Тому «Apple» можна вважати творцем світового ринку персональних комп'ютерів.

Символічним є те, що компанія Apple заснована 1 квітня 1976 р. Я не знаю, чи у США цей день також є днем сміху, але знаю, що без добре розвиненого почуття гумору в її власників вона не змогла б стати такою успішною. Один з її співвласників Стівен Возняк у березні 1981 р. був змушений на певний час відійти від справ у зв'язку з тим, що попав в авіаційну катастрофу. У 1985 р. через проблеми з формуванням нової стратегії розвитку фірми був змушений покинути її інший з двох співзасновників - Стівен Джобс.

У 1996-1997 рр. загальні збитки компанії досягли 1,86 млрд. доларів. Однак у 1997 р. Стів Джобс повернувся до «Apple», щоб заново її відродити. Правильна оцінка перспектив розвитку ринків персональних комп'ютерів, технологічне оновлення виробництва, розробка принципово нових ринкових продуктів iPod, iPhone та iPad забезпечили компанії досягнення вершин успіху.

Стівен Джобс не тільки успішний підприємець, він у своїх виступах, презентаціях розкриває філософію ринкового успіху. Однією з основ успіху, на його думку, яка співпадає з думками Шумпетера, є креативність керівництва компаній. Креативність, за Стівом Джобсом, - це просто створення зв'язків між явищами. Він зазначив: коли творчих людей розпитують, як вони щось зробили, вони відчувають себе трохи винуватими, тому що вони не зробили нічого такого не зробили насправді, а просто помітили. Це стає зрозумілим для них згодом. Вони змогли пов'язати між собою

різні куски свого досвіду і синтезувати щось нове. Це відбувається тому, що вони пережили і побачили більше, ніж інші, або тому, що вони більше над цим розмірковують. Представляючи у січні 2007 р. перший у світі iPhone, Стів Джобс завершив свій виступ словами видатного канадського хокеїста Уейна Грецкі: я біжу туди, де буде шайба, а не туди, де вона була [2].

Хочеться зазначити, що прізвище Шумпетера і «Apple» стоять у назві статті не випадково. Йозеф Шумпетер впродовж двох років працював у Чернівецькому університеті, а батьки одного із співзасновників «Apple» Стівена Возняка були українцями з Буковини, які емігрували до США.

Зауважимо, що теорія креативного руйнування має всезагальний характер. Немає територій, в яких вона не реалізовувалася б. Немає галузей економіки, в яких схильність підприємців до креативного руйнування була б відсутньою.

Чи не найважливішою галуззю вітчизняної економіки є сільське господарство. І не тільки тому, що в нашій країні зосереджена третина світових запасів чорноземів. Ведення сільськогосподарського виробництва в першій половині 90-х років врятувало значну частину сільських і міських родин від голодної смерті.

Економічні умови розвитку сільського господарства з того часу значно поліпшилися. Однак, як і раніше, основним виробником сільськогосподарської продукції в нашій країні залишаються переважно натуральні особисті селянські господарства, не здатні на розвиток на інноваційній основі. Їхня функція - задоволення продовольчих потреб членів господарюючої родини, - а також незначні розміри не стимулюють впровадження інновацій. Фактично більша частина сільськогосподарської галузі, особливо в Карпатському регіоні, перебуває поза межами процесу креативного руйнування - головного двигуна розвитку економіки в ринкових умовах. Сільськогосподарські підприємства, здатні впроваджувати технологічні та організаційні новачки, виробляють лише 45 відсотків валової продукції сільського господарства. Унаслідок цього вітчизняне сільське господарство неконкурентоздатне і не відзначається достатніми показниками економічної ефективності. Основна причина такого становища, на нашу думку, криється у недостатній науковій обґрунтованості аграрної політики держави.

Перед сільським господарством і АПК суспільство ставить три основних завдання: забезпечення населення продуктами харчування в необхідній кількості та якості; формування такого рівня цін на продовольчі товари, при якому вони були б доступними для всіх верств населення; забезпечення зайнятим у галузі

працівникам доходів, порівнянних з доходами працівників інших галузей народного господарства.

Аналіз показав низький рівень соціальної ефективності сільського господарства як у країні в цілому, так і в Карпатському регіоні. Регіональний АПК не забезпечує виробництво більшості видів продуктів харчування в таких розмірах, при яких досягається повне забезпечення потреб населення відповідно до раціональних норм споживання. Структура виробництва також не відповідає цим вимогам. Ціни на продовольчі товари в багатьох випадках вищі від цін в сусідніх країнах, їх рівень робить їх малодоступними для бідних верств населення. Заробітна плата працівників сільськогосподарських підприємств найнижча серед працівників усіх галузей регіонального народногосподарського комплексу. Все це свідчить про низький ступінь виконання сільським господарством регіону поставлених перед ним функціональних завдань і його низьку ефективність.

Економічна ефективність сільського господарства є підґрунтям його соціальної ефективності. Зниження соціальної ефективності є результатом зниження його економічної ефективності. Якщо виробництво певного виду продукції перестає приносити власникам

підприємств прибутки, порівнянні з прибутками підприємств інших галузей, його обсяги скорочуються до тих пір, поки не встановиться ринкова рівновага попиту та пропозиції. Причини зниження соціальної ефективності регіонального сільського господарства треба шукати в зниженні його економічної ефективності.

У 2000 р. від реалізації сільськогосподарської продукції сільськогосподарські підприємства нашої країни, зокрема Карпатського регіону, отримали прибутки, але в 2001-2002 рр. виробництво знову стало збитковим. У 2009р. рівень рентабельності становив 9,1% (табл. 1). Динаміка цих показників у розрізі областей свідчить про стагнацію сільськогосподарського виробництва в регіоні.

Упродовж тривалого часу збитковим було виробництво більшості видів сільськогосподарської продукції. Так, у сільськогосподарських підприємствах Львівської області єдиним видом продукції, який завжди приносив господарствам прибутки, є зерно. Але навіть цей високодохідний вид продукції в 2009 р. був збитковим, а рівень рентабельності від його реалізації становив -5,0%. Переважно збитковим у часі було виробництво всіх інших видів сільськогосподарської продукції. Отримання прибутків складалося в окремі роки епізодично як результат специфічних умов на ринках певних товарів.

Таблиця 1

Рентабельність сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах, %

Регіон	1990 р.	2000 р.	2005 р.	2009 р.
Україна	37,3	9,0	6,8	13,8
<i>у тому числі:</i>				
Карпатський регіон	24,9	12,1	3,3	9,1
<i>у тому числі по областях:</i>				
Закарпатська	23,8	-13,7	-1,8	-11,1
Івано-Франківська	25,5	24,7	-1,1	13,7
Львівська	23,9	14,5	7,9	22,4
Чернівецька	27,0	32,4	4,2	-1,1

На підприємствах будь-якої галузі при її довготривалій збитковості відбуваються процеси деградації, деінтенсифікації. Якщо ж вони

впродовж тривалого часу продовжують функціонувати, то про ефективне використання наявних ресурсів мови бути не може. Власники

таких підприємств, як правило, зайняті не пошуком шляхів вдосконалення виробничого процесу, впровадження ресурсощадних технологій, а отриманням вигод від використання залучених майнових та земельних паїв для власної вигоди у сфері розподілу і реалізації тіньових схем нагромадження особистого багатства. Наймані працівники таких підприємств, отримуючи мізерну заробітну плату, також не надто переймаються пошуком шляхів виведення підприємства із зони збитковості, а намагаються якимсь чином збільшити частку привласненої частини його продукції. Як керівники таких підприємств, так і наймані працівники виявляються втягнутими у процес руйнування капіталу, створеного ще в роки колгоспно-радгоспної системи.

Основним результатом зниження економічної ефективності сільськогосподарського виробництва є зниження його технологічної ефективності, урожайності сільськогосподарських культур, продуктивності тварин. Виробництво валової продукції скорочується прискореними темпами. У 2009р. цей показник в сільськогосподарських підприємствах Карпатського регіону становив 3215,7 млн. грн., тобто лише 37,4% від рівня 1990р. Темпи скорочення обсягів виробництва валової продукції в сільськогосподарських підприємствах регіону були більше ніж удвічі вищими від аналогічних темпів по всій країні. При цьому вони були надзвичайно строкатими в розрізі областей регіону.

Перерозподіл значної частини земельних угідь, тварин, майна з сільськогосподарських підприємств у власність особистих селянських господарств призвів до збільшення обсягів виробництва продукції в цих господарствах впродовж 1990-2009рр. на 25,1%. Цього виявилось недостатньо для компенсації скорочення обсягів виробництва в сільськогосподарських підприємствах. У всіх категоріях господарств Карпатського регіону виробництво валової продукції за досліджуваний період зменшилося з 14030 до 11202 млн. грн., або ж на 20,2%.

Для того, щоб докорінно змінити існуючі тенденції в показниках соціальної, економічної та технологічної ефективності сільськогосподарства, необхідна реалізація комплексу заходів. Серед них насамперед виділимо такі: цілеспрямована політика держави щодо підвищення доходів населення та стимулювання попиту, у тому числі на продовольчі товари; створення економічних умов, сприятливих для розвитку виробництва в сільськогосподарських підприємствах; покращення фінансово-кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників; удосконалення податкової

політики щодо оподаткування підприємств АПК та суміжних галузей; покращення інвестиційної привабливості національної економіки, у тому числі регіональних АПК; удосконалення ціноутворення на продукцію АПК і суміжних сфер економіки; вдосконалення міжгалузевих зв'язків, стимулювання різноманітних форм кооперації та агропромислової інтеграції; розвиток інфраструктури агропродовольчого ринку.

В основі підвищення ефективності функціонування галузі сільського господарства повинно лежати створення економічних умов для підвищення економічної ефективності виробництва в сільськогосподарських підприємствах. Якщо вони й надалі залишатимуться збитковими, то не може бути й мови про зростання соціальної та технологічної ефективності галузі. При цьому державне фінансування конкретних цільових програм сприяння розвитку сільського господарства повинно виконувати роль лише так званих стартових вкладень, результатом яких мало б стати ефективне функціонування всього організаційно-економічного механізму аграрної економіки. Основні кошти для розвитку АПК повинні поступати з кишень кінцевих споживачів продукції - населення, - а ринковий механізм забезпечить їх перерозподіл всередині комплексу. Кошти державного бюджету повинні використовуватися тільки в тих випадках, коли дія ринкових механізмів недостатньо раціональна, або певна сфера діяльності не може регулюватися ринковими методами.

Підводячи підсумок, зазначимо, що теоретичні розробки геніїв світової економічної думки мають велике практичне значення. Вони обов'язково повинні враховуватися в економічній політиці держави та діяльності приватних підприємств. Якщо цього не відбувається, неминучими стають ринкові невдачі. Дуже часто ігнорування результатів наукових досліджень класиків економічної науки є наслідком не стільки недостатньої обізнаності з ними працівників органів державного управління, а не обізнаності вітчизняних науковців та викладачів вищих навчальних закладів. Тому творчу спадщину світової економічної науки треба глибоко вивчати насамперед викладачам економічних факультетів університетів, щоб донести основні їхні ідеї до студентів. У повній мірі це стосується творчої спадщини Йозефа Алоїза Шумпетера.

Список літератури

1. Шумпетер І. Капіталізм, соціалізм і демократія / І.Шумпетер. - М.: Економіка, 1995. - С.39.

ЙОЗЕФ ШУМПЕТЕР, «APPLE» И ОТЕЧЕСТВЕННОЕ СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО

Рассмотрена суть теории креативного разрушения, разработанной И. Шумпетером. Проведен анализ практической реализации теории в процессе развития американской корпорации Apple на инновационной основе. Выявлены основные тенденции развития сельского хозяйства Украины, определены факторы, которые вызвали недостаточный уровень его эффективности. Подчеркивается необходимость соблюдения теоретических положений, разработанных И. Шумпетером, в практике государственного управления развитием сельского хозяйства.

Ключевые слова: Шумпетер, Apple, сельское хозяйство, креативное разрушение, эффективность.

Summary

Alexander Bitter

JOSEPH SCHUMPETER, «APPLE» AND DOMESTIC AGRICULTURE

Looks into the theory of creative destruction, by Joseph Schumpeter. Led analysis of practical implementation of theory in the development of Apple on American innovation basis. The basic trends in agriculture in Ukraine, identified factors that caused a lack of efficiency. Stressed the importance of compliance theoretical positions developed by Joseph Schumpeter, the practice of the government agricultural development.

Keywords: Schumpeter, Apple, agriculture, creative destruction efficiency.